Typologie van het Ancien Régime

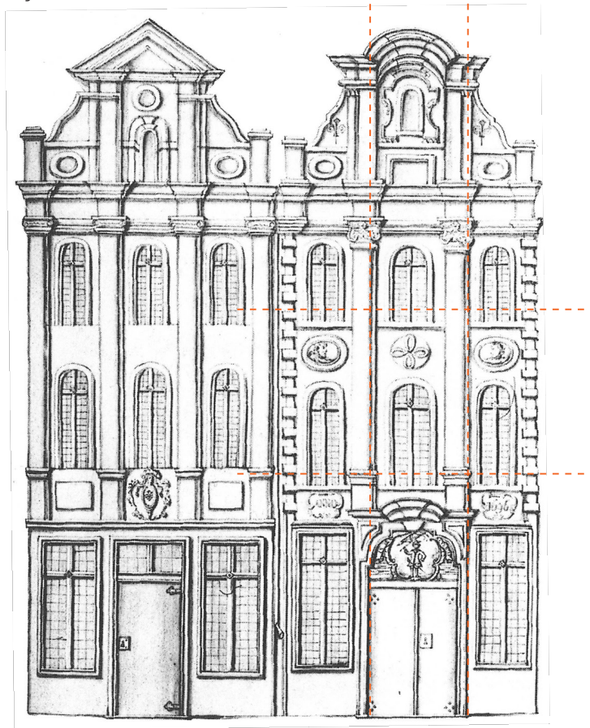
Periode: begin van de 18e eeuw

ARCHITECTUUR VAN DE WEDEROPBOUW

Na het bombardement van augustus 1695, dat plaatsvond in het kader van de Franse annexatiepolitiek ten aanzien van de Nederlanden, werden de Grote Markt en haar omgeving verwoest. De toen hoofdzakelijk uit hout opgetrokken gebouwen brandden af, waardoor enkel de stenen onderdelen overeind bleven, voornamelijk de gewelfde kelders. Om praktische redenen werden de smalle percelen en het model van de individuele woning behouden en snel heropgebouwd (binnen een periode van drie tot vijf jaar). De nieuwe gebouwen werden bijgevolg opgericht op de bestaande funderingen.

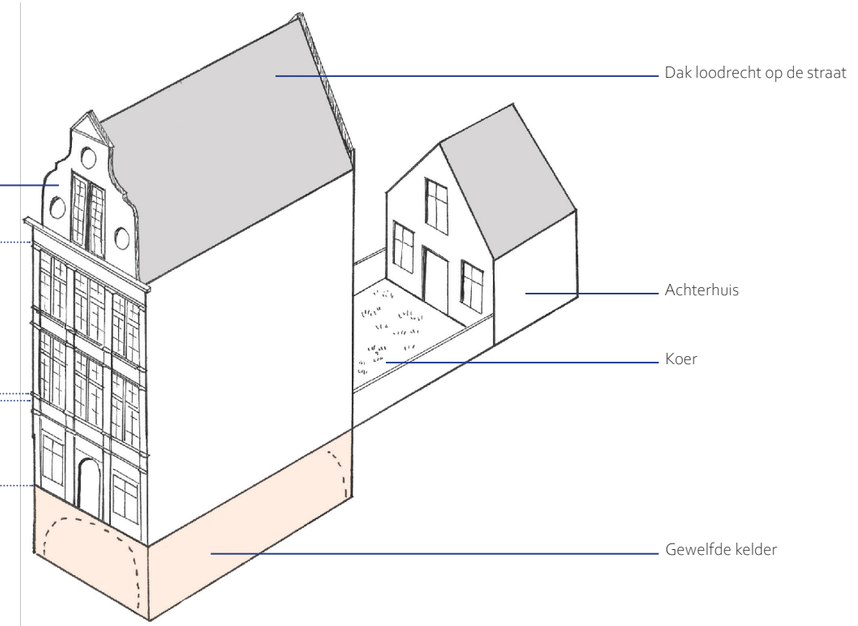
DE GEVELS, in barokstijl

Opgevel opgetrokken in baksteen en witte natuursteen, geordend volgens een compositie van horizontale banden (continuïteit van de vensterbanken) en verticale traveeën met licht uitspringende muurdammen, soms aangevuld met halfzuilen of pilasters die verwijzen naar de klassieke orden.

© Huizen in de Korte Boterstraat, heropgebouwd na het bombardement. Uittrekse uit een notariële akte uit 1789. Brussel, Stadsarchief, Iconografische Collectie C 8842

Axonometrie van een gebouw van het type Ancien Régime

Topgevel

Twee voor bewoning bestemde verdiepingen, met daarboven een zolder die door de topgevels wordt verlicht

Gelijkvloerse verdieping die oorspronkelijk verschillende functies kon huisvesten, zoals een handelszaak, een atelier, een kantoorruimte of een ontvangstruimte voor bezoekers, enz.

HET BURGERHUIS

Gevel bekroond met een topgevel met sierlijk gebogen dakranden, vaak beëindigd met een klein fronton.

Grasmarkt, 66

DE GEGROEPEERDE WONINGBOUW

Gevel afgewerkt met een doorlopend recht entablement, bekroond met dakkapellen (een vaak voorkomende situatie wanneer meerdere huizen schuilgaan achter een gemeenschappelijke gevelcompositie).

Magdalenasteenweg, 31

ACHTERGEVEL

Eenvoudig uitgewerkte gevel, die enkel dient om de woning aan de straatzijde af te sluiten.Topgevel met rechte dakranden, afgewerkt met een zandkleurige bepleistering die het dak achter de gevel verbergt. De daknokken bevinden zich doorgaans op een vergelijkbare hoogte.

Geheel van achtergevels (Grasmarkt)

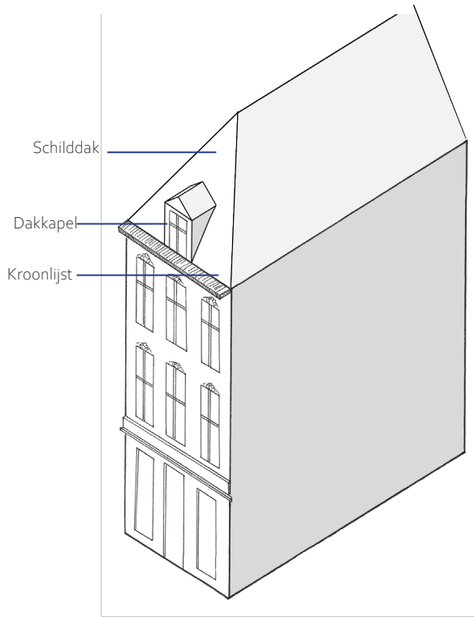
Evolutie van de bebouwing van het Ancien Régime naar het neoclassicisme

EEN « MODERNISERING» VAN DE BAROKGEVELS

Sommige gevels werden "gemoderniseerd" door de verwijdering van de topgevels aan de straatzijde, met de bedoeling opnieuw een sobere en geometrische neoclassicistische compositie te verkrijgen.
Het dak werd aangepast door de aanleg van een schilddak of door de dakrichting om te keren (een ingreep die slechts zelden werd uitgevoerd, aangezien de woningen doorgaans een grote bouwdiepte hadden).

Ook de gevelopeningen werden gewijzigd: hun hoogte werd aangepast en de stenen kruiskozijnen werden vervangen door houten raamkozijnen.

Axonometrie ter illustratie van een schilddak

Transformatie van een gebouw, Kaasmarkt / hoek Spoormakersstraat, toestand in 1849 en 1938.

© Brochure : *La Grand-Place et ses abords : un patrimoine mon dial*. 2000. p.27 - 28

Grasmarkt 30 en 32

Neoclassicistische typologie

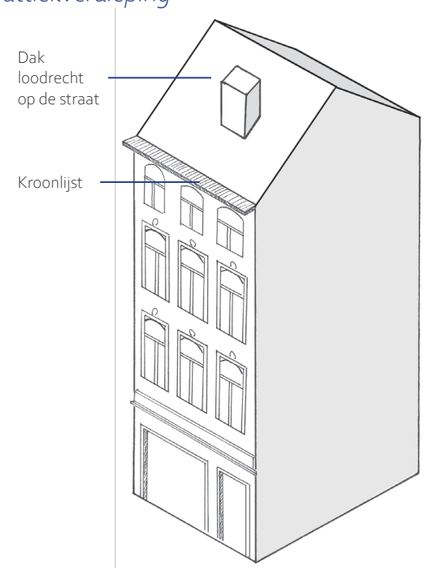
PLAAT 2

Periode: einde 18e eeuw – 19e eeuw

EEN NIEUWE TYPOLOGIE ONDER FRANSE INVLOED

Onder Franse invloed ontstond de neoclassicistische stijl, die uitgroeide tot de dominante stijl voor nieuwe gebouwen. De daken werden evenwijdig aan de straat aangelegd en de gebouwen kregen een beperktere bouwdiepte. De neoclassicistische gevel wordt gekenmerkt door een kroonlijst en wordt soms bekroond door één of twee dakkapellen.

Axonometrie van een neoclassicistisch gebouw met een gelijkvloers, twee verdiepingen en een attiekverdieping

Detail van een hoofdgestel

Dusquesnoystraat, 45

© E. Hennaut. M. Demanet. *Bois et Métal, dans les façades à Bruxelles 1850-1940.* Fondation Roi Baudouin ; Archives d'Architecture Moderne. 1997. p. 27.

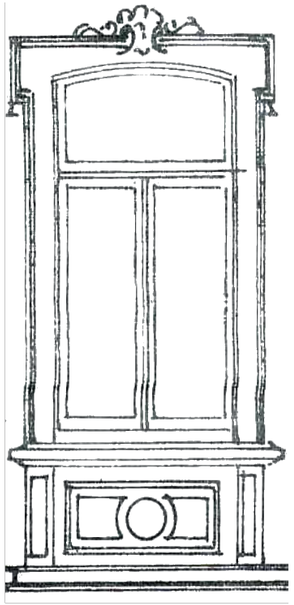
Dusquesnoystraat, 2 tot 10

Neoclassicistische typologie : de raamkozijnen

Periode : einde 18e eeuw – 19e eeuw

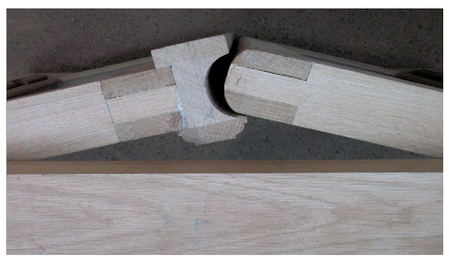
PRINCIPES VAN HET NEOCLASSICISTISCHE RAAMKOZIJN

Het neoclassicistische raamkozijn is een standaardmodel dat in de 19e eeuw werd toegepast in het merendeel van de rijwoningen. Vervaardigd uit hout en gekenmerkt door regelmatige verhoudingen, bestaat het neoclassicistische raamkozijn uit een driedelige opbouw: twee symmetrische verticale opengaande vleugels, bekroond door een vast beglaasd bovenlicht. Op de middenstijl en de tussendorpel komt vaak een halfronde profilering voor.

Oorspronkelijk neoclassicistisch raamkozijn

Het onderhouden van het oorspronkelijke raamkozijn verlengt de levensduur ervan en maakt het mogelijk het historische openingsmechanisme (met makelaar en sluitnaad) en het oorspronkelijke beslag (spanjoletsluitingen, cremonegrendels, enz.) te behouden.

© J. Bertrand - Centre Urbain

Detail: draaivleugel met wolfskauwprofie

CONTEMPORAIR RAAMKOZIJNMODEL

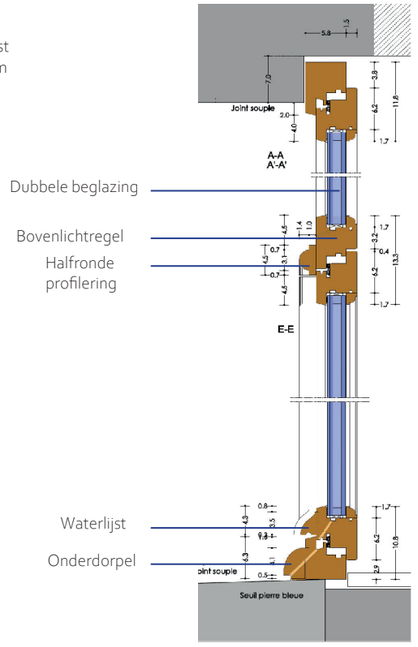
Sommige hedendaagse raamkozijnen maken het mogelijk de kenmerken van het oorspronkelijke raamkozijn te respecteren, zodat de samenhang en het evenwicht van de gevel behouden blijven, met name wat betreft de vormgeving, de opdeling, de boogvorm, de profielen en de profileringen.

Vooraanzicht

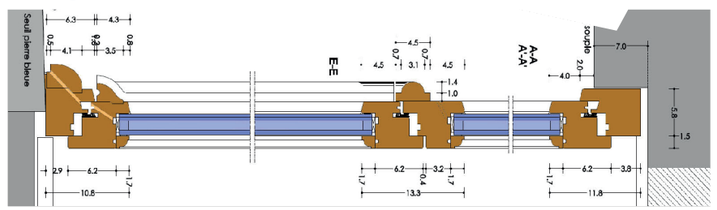
© Arch. : F. Hossey. AAC - Atelier d'Architecture du Congrès

Doorsnede

© Arch. : F. Hossey. AAC

Plattegrond

© Arch. : F. Hossey. AAC

Hedendaags openslaand raam met drievoudige aanslag en dubbele beglazing. Dit systeem biedt een goede luchtdichtheid en waterdichtheid, terwijl het uitzicht van het klassieke neoclassicistische raamkozijn behouden blijft.

HERSTELLEN OF VERVANGEN DE OORSPRONKELIJKE RAAMKOZIJNEN

HERSTELLEN VAN RAAMKOZIJNEN :

Het is ook mogelijk om historische raamkozijnen te herstellen door enkel bepaalde onderdelen te restaureren of te vervangen (bijvoorbeeld de onderdorpel of de waterlijst).

De oorspronkelijke raamkozijnen kunnen bovendien een verbetering van hun thermische en akoestische isolatie vereisen. In dat geval kunnen gelaagd glas, voorzetbeglazing of een tweede raamkozijn worden aangebracht.

VERVANGEN VAN RAAMKOZIJNEN :

Traditioneel geprofileerde raamkozijnen kunnen door een ambachtsman worden vervaardigd. Er bestaan echter ook oplossingen om industriële raamkozijnen aan te passen door er een neoclassicistische profilering in te verwerken.
Het is belangrijk om het oorspronkelijke materiaalgebruik te respecteren, namelijk hout, en de bestaande glasoppervlakte te behouden. Daarom moet de breedte van de oorspronkelijke stijlen en regels zoveel mogelijk behouden blijven.

OM VERDER TE GAAN :

Historische raamonderdelen kunnen worden gerecupereerd en hergebruikt.
Meer informatie hierover is te vinden op de website www.opalis.be

Daarnaast verdient het de voorkeur om te kiezen voor hout van lokale of geografisch nabijgelegen oorsprong, voorzien van een erkend label zoals FSC of PEFC.

Eclectische typologie

Periode : 2de helft van de 19e eeuw - begin 20e eeuw

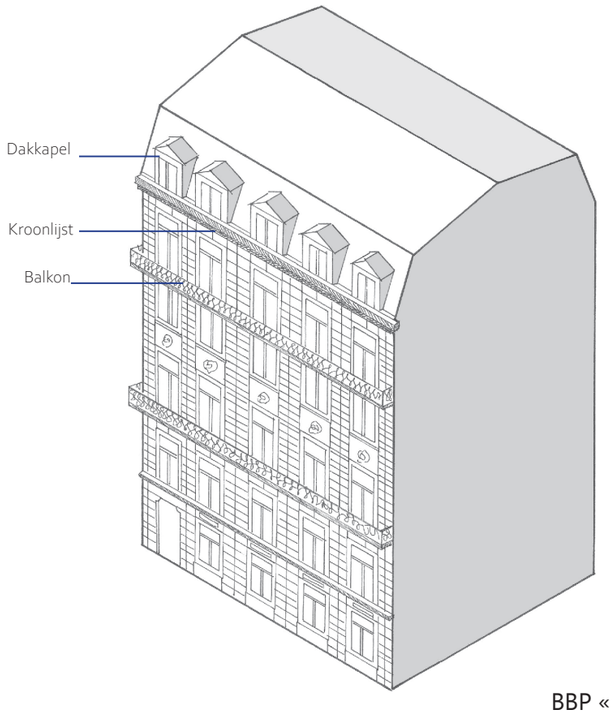
DEFINITIE VAN HET ECLECTICISME

De eclectische stijl neemt verschillende stijlen en periodes uit de kunst- en architectuurgeschiedenis over en/of interpreteert deze opnieuw. Er verschijnen nieuwe vormen, terwijl materialen en kleuren nadrukkelijk tot hun recht worden gebracht. Binnen één en hetzelfde gebouw kunnen verschillende architecturale stijlen naast elkaar voorkomen.

HET OPBRENGSTGEBOUW

Aan het einde van de 19e eeuw ontstond, samen met de aanleg van de centrale boulevards, een nieuwe bouwtypologie: het opbrengstgebouw. Deze typologie kwam vooral in deze wijk tot ontwikkeling naar aanleiding van de aanleg van de centrumlanen. De straatgevels werden breder, vaak uitgevoerd in imitatiesteen of witte natuursteen, en de gebouwen kregen een grotere bouwhoogte en omvang.

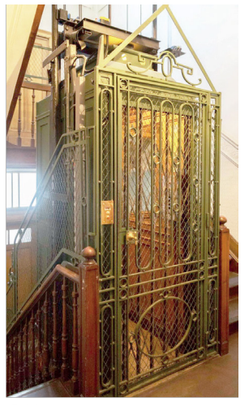
Axonometrie van een opbrengstgebouw bestaande uit een gelijkvloers, vier verdiepingen en een attiekverdieping

Opbrengstgebouw – Arenbergstraat 3- Eclectische stijl met neoclassicistische inslag

© patrimoine.brussels

De lift vormt, indien hij oorspronkelijk is, een opmerkelijk onderdeel van het opbrengstgebouw.

© Homegrade

Opbrengstgebouw Grétrystraat, 47-43

Eclectische gevel in baksteen en witte natuursteen

Geheel Beursstraat

Reeks opbrengstgebouwen waarvan de gelijkvloerse verdiepingen worden beschermd door een gemeenschappelijke luifel.

Geheel Henri Mausstraat

Homogene gevelwand van opbrengstgebouwen en handelsgebouwen in eclectische stijl.

Evolutie van de oude bebouwing

AANTASTING VAN DE BEBOUWING DOOR TRANSFORMATIEWERKEN

De meest voorkomende wijzigingen aan het gebouw (in oranje) houden verband met de handelszaken op het gelijkvloers. Deze werden gemoderniseerd; de afzonderlijke toegangen en de trap tussen het gelijkvloers en de eerste verdieping werden vaak verwijderd. Ook werden gevelopeningen aangepast om onder meer winkelpuien te creëren.

Op de onderbenutte verdiepingen zijn talrijke interieurdecoraties verdwenen. Tijdens de naoorlogse periode werden sommige gebouwen bovendien voorzien van een nieuwe gevelafwerking ("hergeveling")

Niettemin zijn bepaalde onderdelen bewaard gebleven: eventuele barokke poorten, de verdiepingen van de straatgevels, de kelders, de achtergevels, de zolders met hun oude dakgebinten en de dragende vloerstructuren van de verdiepingen, een deel van de trappen en soms ook de schouwmantels uit de 19de eeuw.

Spoormakersstraat, 53

Dit huis in ancien-régimestijl werd gebouwd in 1697. De gevel werd in 2016 volledig gerestaureerd. Dankzij de aanwezigheid van talrijke sporen op de gevel en nauwkeurige documentatie konden de afwerkingen van een Brusselse gevel uit de 17de eeuw worden hersteld.

Gewelfde Kelder

Achtergevel

Houten dakgebint

P. Charruadas, 2019 ; © urban.brussels – ULB

Trap

Axonometrie van de evolutie van de bebouwing en de verbouwingswerken

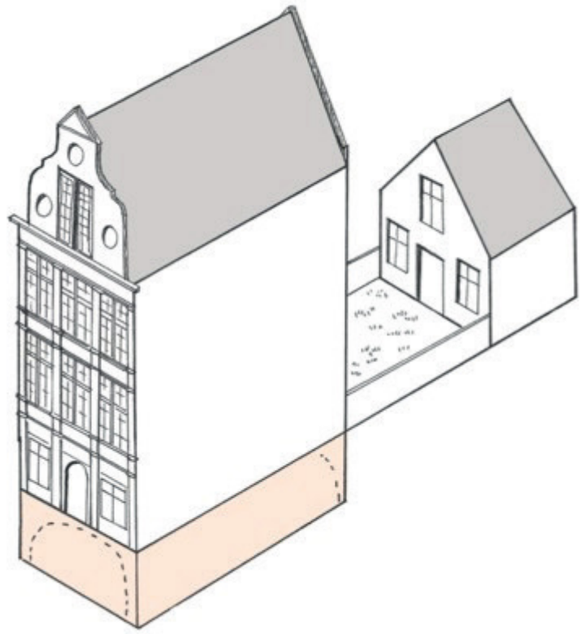
Verdunning van de bouwblokbinnengebieden

DE LEEFKWALITEIT VAN DE BOUWBLOKBINNENGEBIEDEN HERSTELLEN DOOR TE ONTDICTHEN

Het doel is de bouwblokbinnengebieden te ontdichten om opnieuw kleine binnenplaatsen te creëren en de woonkwaliteit van de bouwblokken te verhogen, terwijl tegelijkertijd de kwaliteit van de handelsruimten wordt verbeterd.

De keuze om te ontdichten is gebaseerd op een analyse van de bestaande bebouwing en van de te bewaren erfgoedwaarden (zoals bepaalde achterhuizen), maar ook op een analyse van de delen met een beperktere erfgoedwaarde die potentieel bieden voor ontdichting en eventueel kunnen worden gesloopt. De aanleg van binnenplaatsen of patio's achteraan de handelszaken maakt deze aantrekkelijker en verleent ze meer karakter.

PRINCIPE VAN ONTDICHTING

DE WOONKWALITEIT VAN DE BOUWBLOKBINNENGEBIEDEN VERBETERE

Het opnieuw creëren van binnenplaatsen zal niet alleen de kwaliteit van de handelszaken verbeteren, maar ook het comfort van de werknemers verhogen door hen betere werkomstandigheden te bieden: een aangenamere omgeving dankzij meer natuurlijk licht, een betere ventilatie en een buitenruimte om te ontspannen.

Het directe uitzicht vanuit de handelsruimten op de buitenruimte zorgt bovendien voor een groene en rustgevende omgeving. Deze binnenplaatsen bieden tevens de mogelijkheid om de gevels van de bestaande voor- en achterhuizen, die vandaag vaak verwaarloosd zijn, opnieuw tot hun recht te laten komen.

DE BOUWBLOKBINNENGEBIEDEN VERBETEREN

De aanleg van binnenplaatsen door de ontdichting van de bouwblokbinnengebieden draagt bij tot het verminderen van hitte-eilanden voor de bewoners. Dit gebeurt door de verharding van de bodem terug te dringen en opnieuw ruimte te creëren voor volle grond, die kan worden vergroend en beplant.

VOORBEELD VAN VERGROENING

Vollegrondbeplanting

Oude Graanmarkt

Ukkel

Ooievaarstraat

Bodembedekkers – klimplanten

Sint-Petronillagang

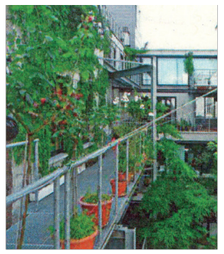

Naam Jezusstraat

Bloemenhof

Balkonbeplanting

Côté Kanal

Parijs

Kogelstraat

ERU URBANISME

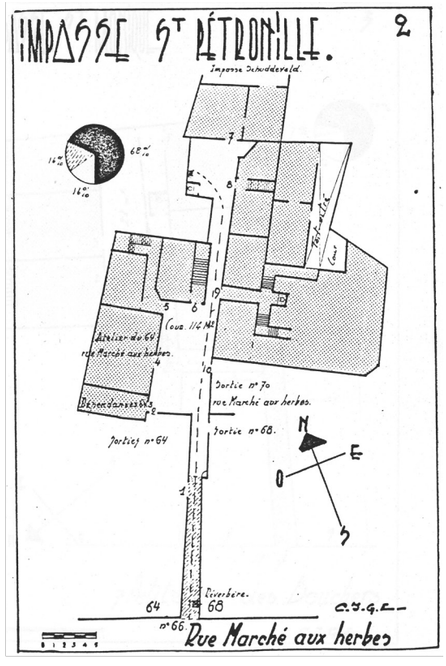
Vergroening van stegen en doorgangen

KENMERKEN VAN DE STEGEN

De wijk rond de Grote Markt telt talrijke impassen en steegjes, die haar historische karakter versterken. Reeds sinds de middeleeuwen komen er smalle doorgangen voor, die zich ontwikkelden als gevolg van een sterke verdichting van de bebouwing

Om deze nieuwe gebouwen te ontsluiten werden bijkomende impassen en steegjes aangelegd, vooral in de 19de eeuw. De hygiënistische visie, die deze woonomgevingen als ongezond en ongezellig beschouwde, leidde echter tot de sloop van vele woningen. Daardoor verdwenen ook talrijke steegjes, terwijl bredere, rechtere en beter verluchte straten werden aangelegd.

Plan van de Sint-Petronillagang

Huidige stegen en doodlopende stegen, wijk Grote Markt

1.Violiergang
2. Voie privée : Getrouwheidsgang
3. Privéweg
4. Sint-Sebastiaangang
5. Privéweg
6. Privéweg
7. Privéweg
8. Eenmansstraatje
9. Getrouwheidsgang
10.Schuddeveldgang
11.Ossenegang
12. Geschenkengang
13.Privéweg
14. Sint-Niklaasgang
15.Ambachtgang
16. Sint-Petronilagang
17.Paternostergang
18. Huidenmarkt
19. Privégang
20. Privégang
21. Privégang : Spoormakersgang
22. Privégang: Coffygang
23.Privégang : Poppegang
24. Kuipgank
25. Korte violetstraat
26. Madrillegang
27. Lollepotstraat
28. Privéweg: Violetgang
29. Privéweg : Hertog van Savoyegang

Kenmerken van de impassen in de 19de eeuw : *Kasseien*
Geteerde plint Witgekalkte muren Houten balkenplafond

Voerliedensteeg (Vlaamsesteenweg). Aquarel door J. Carabain, 1895.

Voorbeeld: toegang tot de Sint-Petronillagang / doorgang onder een gebouw

VERGROENING VAN STEGEN EN DOORGANGEN

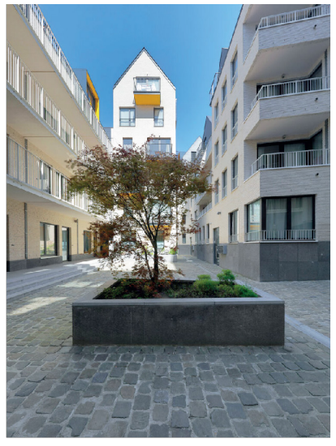
Ooievaarstraat

Naam Jezusstraat

Project Ilot Sacré, Galika

© Galika SRL 2021-2024

Project Predikheren-Schildknaap – toegang via de Getrouwheidsgang

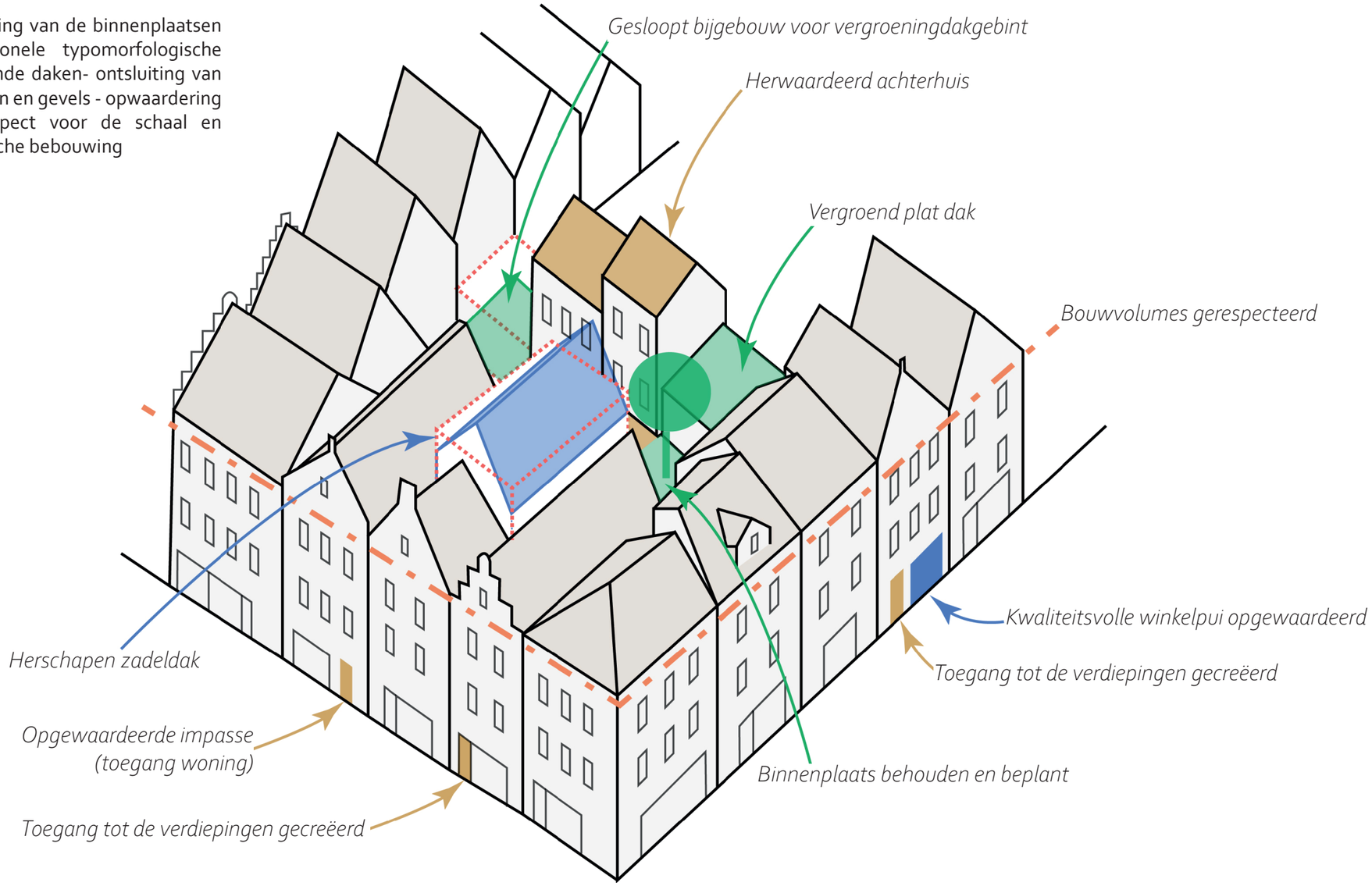

Grasdallen

Synthese - bouwblok

Synthese van de verbeteringsmaatregelen voor het bouwblok:

- ontdichting en opwaardering van de binnenplaatsen - herstel van de traditionele typomorfologische structuur- herstel van hellende daken- ontsluiting van de verdiepingen via impassen en gevels - opwaardering van de handelspuien- respect voor de schaal en bouwhoogte van de historische bebouwing

Sterk samenhangende gehelen

Samenhang qua stijl, ritmering, gevelcompositie, bouwvolume, dakvormen, materialen, kleuren, enz.

ANCIEN RÉGIMEPERIODE

HET GEHEEL VAN DE GRASMARKTSTRAAT, nr. 22 tot 50

De gevel met uitgewerkte trapgevel werd in 1833 gewijzigd en vervangen door een neoclassicistische gevel, waarbij een derde verdieping werd toegevoegd

Verdwijnen van de trapgevel met uitgewerkte zijden, vervangen door een geveltop met rechte dakranden. Deze wijziging dateert mogelijk van omstreeks 1830 (dossier Stadsarchief Brussel TP 20424, zonder plan).

Huis gebouwd na het bombardement, later met een extra verdieping verhoogd, waardoor de geveltop verdween.

Bredere gevel in Louis (Lodewijk) XIV-stijl

Verhoging van de gevel in 1865: de geveltop werd vervangen door een bijkomende verdieping.

Huis gebouwd tijdens het Ancien Régime waarvan de gevel later in neoclassicistische stijl werd aangepast. De geveltop werd in 1840 vervangen door een bijkomende verdieping.

Gevel met rechte dakranden, vermoedelijk aangepast vanuit een gevel met uitgewerkte zijden, vergelijkbaar met die van nr. 48.

BELANGRIJKSTE WIJZIGINGEN

De oorspronkelijke bebouwing werd opgetrokken in de 18de eeuw (Ancien Régime), maar onderging later enkele beperkte wijzigingen tijdens de neoclassicistische periode.

Sommige trapgevels verloren hun geknikte gevelranden en zes huizen verloren hun geveltop volledig. Deze wijzigingen gingen soms gepaard met een verhoging van het gebouw.

In de loop der tijd werden ook de winkelpuien op het gelijkvloers aangepast.

SAMENHANG VAN HET GEHEEL

Verticale geleding van de gevels (in samenhang met het smalle perceelritme). Deze verticale structuur komt tot uiting in de organisatie van de gevelopeningen en kan worden versterkt door de aanwezigheid van pilasters.

Samenhang in lichte kleurstellingen

De huizen zijn hier hoofdzakelijk gepleisterd, met uitzondering van het pand op nr. 42, dat is opgetrokken in witte natuursteen.

Grasmarkt, n° 36 tot 22

Grasmarkt, n° 50 tot 44

Sterk samenhangende gehelen

Samenhang qua stijl, ritmering, gevelcompositie, bouwvolume, dakvormen, materialen, kleuren, enz.

NEOCLASSICISTISCHE PERIODE

HET GEHEEL VAN DE ZUIDSTRAAT, n°30 tot 52

Samenvoeging van twee gekoppelde woningen (nr. 30 en 32) op de hoek van de Zuidstraat en de Steenstraat.

Aanpassing van de eerste verdieping op nr. 34 en 38 om deze bij de handelszaak te betrekken.

Drie gekoppelde woningen (nr. 40 tot 44), gebouwd in 1861, schuilgaand achter een gevel in Tweede-Empirestijl. De bepleisterde gevel is opgebouwd rond een centrale travee met geblokte pilasters. Ook de aanwezigheid van een serliana valt op.

Woning van het Ancien Régime-type waarvan de gevel werd aangepast in neoclassicistische stijl, met een schilddak.

BELANGRIJKSTE WIJZIGINGEN

Verlies van samenhang door de integratie van de eerste verdieping in de handelsruimte, met wijziging van de gevel tot gevolg.

SAMENHANG VAN HET GEHEEL

De daken zijn overwegend evenwijdig aan de straat gericht; slechts één woning heeft een schilddak. Er is een harmonieuze en samenhangende uitstraling dankzij het gebruik van lichte kleuren. De gevelopeningen vertonen regelmatige proporties.

Zuidstraat, n° 30 tot 38

Zuidstraat, n° 38 tot 44

OM VERDER TE GAAN:

Het is mogelijk de handelspuien van nr. 34, 36 en 46 één bouwlaag lager te brengen om opnieuw een eenheid in de commerciële puien te creëren. Het verminderen van de kleurcontrasten tussen het gelijkvloers en de eerste verdieping zou eveneens bijdragen tot een betere samenhang van het geheel.

Voor nr. 48, een woning van het Ancien Régime-type, verdient het aanbeveling het bestaande bouwvolume te behouden om de oorspronkelijke dakconstructie te vrijwaren.

Sterk samenhangende gehelen

Samenhang qua stijl, ritmering, gevelcompositie, bouwvolume, dakvormen, materialen, kleuren, enz.

ECLECTISCHE PERIODE

HET GEHEEL VAN DE GRÉTRYSTRAAT, nr. 21 tot 51

51 — *Hoekgebouw dat weinig samenhang vertoont met het geheel, door zijn opvallend gele kleur en de sterk gewijzigde eerste verdieping.*

49 47A — *Opbrengstgebouw dat oorspronkelijk identiek was aan dat van nr. 39 en 41, met een gevel in witte natuursteen en baksteen.*

47 45 43 — *Opbrengstgebouw met een gevel in witte natuursteen en baksteen.*

41 39 — *Opbrengstgebouw dat identiek is aan dat van nr. 49 en 47A, waarvan het gelijkvloers en de eerste verdieping werden aangepast om een handelspui over twee bouwlagen te creëren*

37 35 33 31 29 27 — *Geheel van twee identieke opbrengstgebouwen met een gevel in witte natuursteen en baksteen, waarvan het gelijkvloers licht werd aangepast. De gewijzigde handelspui op nr. 27 is echter opmerkelijk.*

25 23 21 — *Hoekgebouw, opgetrokken tussen 1873 en 1874 naar ontwerp van architect F. Abeels. Het commerciële gelijkvloers werd qua proporties gewijzigd, vooral aan de linkerzijde, wat eveneens wijzigingen aan de eerste verdieping met zich meebracht.*

0 2.5 5

BELANGRIJKSTE WIJZIGINGEN

Wijziging van de handelspuien op het gelijkvloers, soms tot en met de eerste verdieping.

SAMENHANG VAN HET GEHEEL

Deze opbrengstgebouwen van het haussmanniaanse type vertonen een coherent bouwvolume. Samen vormen zij een bouwblokensemble in eclectische stijl. Elk gebouw is rijkelijk versierd met tal van ornamenten, waarvan de meeste voorzien zijn van smeedijzeren balustrades. De kleurstellingen zijn over het algemeen coherent, met gebouwen in witte natuursteen of baksteen.

Gretrystraat, 51

Gretrystraat, 21 tot 51

Kleuren en materialen

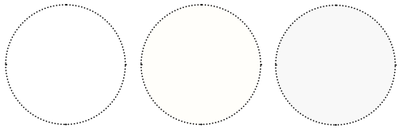
VOORGEVEL

Na het bombardement van 1695 werden de huizen snel heropgebouwd, voornamelijk met hergebruikte materialen. De woningen uit de Ancien Régimeperiode werden dan ook hoofdzakelijk opgetrokken in baksteen. Sommige ervan waren bedekt met een beschermende kalkbepleistering, die onder meer diende om de onregelmatigheid van de gebruikte materialen te verbergen.
Vanaf het midden van de 18de eeuw raakte de kalkbepleistering algemeen verspreid en werd, onder invloed van het neoclassicisme, een lichte monochrome kleurstelling de norm.
Tijdens de eclectische periode ontwikkelde zich vervolgens ook het gebruik van witte natuursteen en imitatiesteen in de gevelarchitectuur.

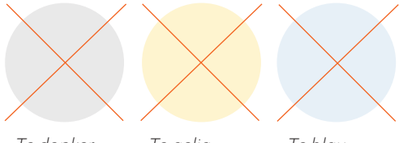
OPMERKING :

Bij gebouwen uit het Ancien Régime bieden de oorspronkelijke bakstenen muren onvoldoende bescherming tegen water en moeten zij daarom worden beschermd met een waterafstotend en consoliderend product. Traditionele kalkbepleistering geniet de voorkeur boven cement of andere synthetische materialen, omdat zij de bakstenen muur laat ademen.

De kleuren van de pleisterlagen zijn licht: gebroken wit of met een warmere tint die aan natuursteen doet denken.

Niet-toegelaten pleisterkleuren:

Te donker *Te gelig* *Te blauwachtig*

Geheel uit de Ancien Régimeperiode

Grasmarkt
Lichtgekleurde bepleistering

Neoclassicistisch geheel

Zuidstraat
Lichtgekleurde bepleistering

Eclectisch geheel

Grétrystraat
Witte natuursteen of imitatiesteen
Zichtbaar metselwerk

ACHTERGEVEL

De achtergevels van de woningen zijn afgewerkt met een kalkbepleistering in lichte tinten, hoofdzakelijk zandkleurig.

Grasmarkt – achtergevels

DAKMATERIALEN

Oorspronkelijk waren de zadeldaken bedekt met dakpannen of leien. Deze historische materialen en kleurstellingen dienen gerespecteerd te worden.

Zicht op de daken van Brussel vanaf de Grote Markt

Keramische dakpannen

Leien

